

захисту. Його зміст передбачає, що у класі звучить біологічне положення і комусь з учнів пропонується висловити судження з приводу цього явища, тобто теоретично його обґрунтувати. У ньому може бути виражене як розуміння об'єктивних характеристик явища (тип, форма, функції та інше), так і індивідуальне сприймання. За узгодженням з класом призначається два "опоненти", що ставлять учням запитання, а можливо, і вступають з ними у дискусію. Коректність запропонованих запитань, ерудицію того, хто відповідає, і його "опонентів" оцінює "вчена рада".

Такий "захист" є складним і проводиться в тих класах, де школярі вже досягли достатнього рівня розвитку. В інших класах подібні уроки слід проводити тільки після самостійної домашньої підготовки учнів. "Захист" може проходити у формі письмової роботи учнів [2].

Зміст системи дидактосервіс представлена у навчально-методичному посібнику «Формування творчості старшокласників при вивченні курсу «Біологія 10-12». Система «Дидактосервіс». (Рекомендовано Міністерством освіти та науки України (лист №14 / 18.2-484 від 2.03.2005). Система дидактосервіс активно використовується у загальноосвітніх навчальних закладах м. Полтави, Полтавської, Запорізької, Херсонської областей.

Таким чином, використання нетрадиційних уроків, що є складовою розробленого нами дидактосервісу, забезпечує розвиток творчої та пізнавальної діяльності учнів.

Література

1. Клименко А. В. Проектная деятельность учащихся / А. В. Клименко, О. А. Подколзина // Дайджест педагогічних ідей та технологій: Школа-парк. — 2003. — № 4. — Є. 45-49.
2. Кучменко Н. Організація дослідницької роботи на уроках біології / Н. Кучменко // Біологія. Шкільний світ. — 2007 — № 29 — с. 11 — 13.
3. Пескун С. П. Формування творчості старшокласників при вивченні курсу «Біологія 10-12». Система «Дидактосервіс» Навчально-методичний посібник / С. П. Пескун // — Полтава: АСМІ, 2005 — 170с.
4. Яланська С. П. Психологічні засади розвитку творчості майбутніх учителів біологічних дисциплін: теорія і практика: Монографія / С. П. Яланська. — Полтава: ПНПУ ім. В. Г. Короленка, 2010. — 342с.

ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ ФІТОРІЗНОМАНІТТЯ СОСНОВОГО ЛІСУ В ШКІЛЬНОМУ КУРСІ БІОЛОГІЇ

Гапон С.В., Телевна А.Ю.

Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка

Біологія, як навчальний предмет, покликана озброїти учнів систематичними знаннями про різноманітні прояви живої природи. Розв'язати ці завдання неможливо без ознайомлення учнів із живими об'єктами безпосередньо в умовах їхнього природного оточення. Для цього використовується екскурсія.

Шкільна екскурсія — форма навчально-виховної роботи з класом або групою учнів в умовах природного ландшафту, виробництва, музею, виставки, мета якої — спостереження й вивчення учнями різноманітних об'єктів та явищ дійсності [1].

Екскурсії дають змогу розширювати й поглиблювати знання учнів, здобути на уроках, формувати вміння орієнтуватися на місцевості, виявляти складні взаємозв'язки в природі, проводити фенологічні спостереження. На них школярі вчаться бачити й відчувати прекрасне в природі, відповідально ставитися і любити її. У процесі екскурсійної роботи формуються почуття колек-

тивізму, дружби, взаємодопомоги, розвивається пізнавальний інтерес.

Значна роль у озброєнні учнів знаннями про рослинний світ при вивченні біології належить екскурсіям в природу. Щоб створити цілісну картину рослинного покриву, ознайомитися з будовою його структурних частин, їм пропонується вивчення теми «Рослинне угруповання». На нашу думку, таким угрупованням може бути сосновий ліс, фіторізноманіття якого заслуговує на увагу. Тому метою нашої роботи є розгляд особливостей вивчення соснового лісу як типового рослинного угруповання. Його пропонуємо вивчати в процесі екскурсії на тему: «Сосновий ліс — навчання та пізнання світу».

Метою даної екскурсії є формування в учнів поняття про сосновий ліс, як рослинне угруповання, його компоненти, взаємозв'язок між ними, розвиток уваги й творчого мислення; виховання в дітей бережливого ставлення до природи. Так як угруповання рослин — сосновий ліс характеризується своєрідними ознаками, притаманними тільки його фітоценозам, місцем проведення екскурсії можна обрати будь-який сосновий ліс. Нами для прикладу взято таке угруповання в околицях с. Царичанка Дніпропетровської обл., у якому проводилися дослідження раніше. Щоб охопити все фіторізноманіття соснового лісу, ми пропонуємо провести таку екскурсію по оригінальній екологічній стежці «Сосновий ліс», яка передбачає 11 зупинок. Зупинимося на інформаційному наповненні окремих оглядових майданчиків даної стежки.

Позитивний вплив на наше життя створюють лісові насадження, важливим елементом яких є велика видова різноманітність рослин. Адже вони мають не лише естетичне значення, а й виступають джерелом утворення кисню, очищають повітря, благотворно впливають на самопочуття людей. Але поряд з тим, ліс виконує не менш важливу роль в збереженні біорізноманіття, представники якого заслуговують на увагу, всебічне вивчення та примноження.

Перед початком екскурсії учитель наголошує на правилах поведінки в природі, ознайомлює учнів із планом її проведення, метою та завданнями. Указує, що основними завданнями є ознайомлення із сосновим лісом як цілісним рослинним угрупованням, яке має свої складові компоненти. Останній якраз і розглядаються на відповідних зупинках.

Перша зупинка нашої екологічної стежки — «Соснові велетні». Вона розповідь нам про два головних види нашої місцевості — сосни звичайної та сосни кримської.

Фітоценози соснового лісу досить різноманітні. Порівнюючи з дубовою, він простіший за структурою: ярус дерев один, підлісок, як правило, відсутній або розвивається на околицях лісу поодинокими екземплярами. У соснових лісах також зростають лишайники, зелені мохи, а в спеціальних умовах — сфагнові мохи. З лишайників переважають епігейні види з роду кладонія. Так, як досліджуваний ліс є штучним насадженням, то його едифікаторами є два види сосна звичайна та сосна кримська. Для дітей наголошуємо на спільних і відмінних ознаках даних видів.

Наступна зупинка № 2 «Будова угруповання» знайомить учнів із поняттями «ярусність», «ярус», «надземна та підземна ярусність». Наголошуємо учням на причинах ярусності, розглядаємо види рослин, які утворюють деревний ярус, трав'янистий, якщо це — мохово-лишайниковий. Обов'язково підкреслюємо, що рослини, які утворюють яруси, взаємозв'язані між собою різними типами зв'язків і якнайповніше використовують умови фітосередовища. На зупинці № 3 «Асектатори лісу» знайомимо дітей із поняттям «асектатор». Прикладами їх є бузина червона, дзвоники круглолисті, котячі лапки дводомні, молодило руське. Асектаторами є також низка деревних порід: липа серцялиста, робінія псевдоакація, ясен звичайний. У цьому полягає специфіка південних соснових лісів України [1]. На території лісу вони зустрічаються мало, їх кількість та поширення незначні.

Зупинка № 4 «*Мохові друзі*». Маршрут стежки виводить на галявину лісу, де знаходяться угруповання мохів. Це брахітеціум шорсткий, дикран багатоніжковий, гіпнум кипарисовидний, плевроцій Шребера. Вони займають значні території. Їх дернинки потужні, блідо- або жовто-зелені, блискучі. Вони утворюють пухкі килими, досить великих розмірів, або окремі подушечки (дикран багатоніжковий). Лісове угруповання добре освітлюється сонцем і тому серед мохів зростає багато грибів, мешкають різноманітні комахи та павучки. Досить помітні горбочки з мохів. Це зеленушки ховаються під ними. При їх збиранні потрібно охайно поводитися з мохом, адже ми повинні берегти, охороняти й не завдавати шкоди природі.

Проходячи по екологічній стежині ми зустрічаємо насадження глоду кривочашечкового та шипшини щитконосної. Це зупинка № 5 під назвою «*Лісові красуні*». Їм в достатній кількості попадають сонячні промені, тому вони добре квітуть і дають плоди. Важливим є те, що плодами живляться багато мешканців лісу, адже вони не лише мають смакові якості, а й лікувальні властивості.

На зупинці № 6 «*Трав'яниста різноманітність*» розповідаємо про особливості трав'янистого покриву. Трав'янистий покрив у сосняках представлений, переважно, ксерофітними видами з родин злакових, айстрових, шорстколистих, гвоздикових та ін. Різноманітність покриву пов'язана з великою кількістю світла, яке проникає під крони дерев, зі сприятливішими для проростання зерен і розвитку проростків властивостями лісової підстилки; з кращою вологістю верхніх шарів ґрунту в посушливий час року. Серед трав соснового лісу зустрічаються лісові, лучні та узлісні види.

На зупинці № 7 «*Рідкісні рослини*» ми знайомимо учнів з поодинокими рослинами котячих лапок дводомних, молодила руського, сона чорніючого, дзвоників круглолистих. Види мають гарний естетичний вигляд. Це рідкісні для Дніпропетровщини види, вимагають охорони.

Наступні оглядові зупинки мають такі назви: «*Лікарі життя*» (8), «*В гостях у папороті*» (9), «*Разом з природою*» (10). На кожній із них знайомимо з певними структурними особливостями угруповання соснового лісу, значенням окремих груп рослин.

На кінцевій зупинці маршруту «*Ліс — наше життя*» (11) підводимо підсумки нашої роботи, ділимося своїми враженнями та емоціями, діти отримують домашнє завдання.

Отже, на прикладі даної екскурсії можна ознайомити школярів з будовою та функціями рослинного угруповання. Вона може використовуватися для проведення різноманітних екскурсій в природі, навчальних уроків.

Література

1. Григора І. М. Рослинність України / Григора І. М. Соломаха В. А. — Київ : Фітосоціоцентр, 2005. — 452 с.
2. Мороз І. В. Загальна методика навчання біології : Навч. посібник / І. В. Мороз, А. В. Степанюк, О. Д. Гончар. — К. : Либідь, 2006. — 592 с.
3. Неповторна Дніпропетровщина. До 15-ї річниці незалежності України: Нариси. — Дніпропетровськ: АРТ — ПРЕС, 2006. — 344 с.